GİRİŞ

MESELE HALLİNDE TAKİP EDİLECEK YOL VE DİKKAT OLUNACAK NOKTALAR

Burada mevzuubahis olan hususlar, daha ziyade talebenin, imtihan salonunda suallerin tevcihinden sonra, meseleyi doğru ve kolayca halledebilmesi için nasıl bir yol takip etmesi ve hangi noktaları gözönünde tutması lâzımgeldiği keyfiyetinden ibarettir. Mevzuumuz dışında kalan, dersyılı boyunca Pratik çalışmalarda, derslerin öğrenilmesinde ve imtihanlara hazırlık safhasında ne gibi bir metoda uyulması icabettiği hakkında tükçe ve fransızca bazı eserler mevcuttur[1] ve talebenin daha önce bunlara tevfikan hareket etmesi tavsiye olunur. Şu halde biz, aşağıdaki mülâhazaları serdederken, imtihan salonuna gelen talebeyi, sene içinde derslerine muntazaman ve usulü dairesinde çalışmış normal bir namzet olarak farz ve kabul ediyoruz.

---

1) E. HIRŞ, **Pratik Hukukta Metod,** 2. basım, Ankara, 1948; F. SAYMEN, H.K. ELBİR, M. K. OĞUZMAN, **Medenî Hukuk Pratik Çalışmaları, I, Borçlar Hukuku,** İstanbul, 1953; Eugène DUTHOIT, **Comment travailler dans les Facultés de Droit,** Paris, 1944; Henri MAZEAUD, **Guide des conférences et exercices pratiques pour la licence en Droit Tome 1 : Méthodes générales de travil,** 2e édition, Paris, 1945 (Bu kitabın, Devlet Şûrası Başkanun Sözcüsü Kemal Galip BALKAR tarafından yapılan türkçe tercümesi **Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi** Cilt III, Sayıl - 2, s. 288 - 325 ve Sayı 3 - 4, s. 314 - 337 ve Cilt IV, Sayı: 1 - 4, 1949, s. 453 - 469 da neşredilmiştir); Marcel WALINE, **Nouveau guide des Exercices pratiques pour la licence en Droit : Droit Administratif** 2e Année Paris, 1952. Nouvelle édition refondue et mise à jour par C. PIERNET Paris 1959; J. M. AUBY, Travaux Pratiques - Droit Administratif, 2e année, Paris 1958; Jean CHAPRAT, La Composition Ecrite - Droit Administratif, 2e année, Paris 1957; Sulhi DÖNMEZER - Naci ŞENSOY, Ceza Hukukunda İçtihatlar, Kararlar ve Meseleler, İstanbul 1960.

İmtihanlarda en mühim eleman, hiç şüphesiz zaman unsurudur ve imtihan olma san'atının başlıca sırrı da, verilen vaktin müsmir şekilde kullanılmasındadır. Bu itibarla bilhassa yazılı imtihanlarda takip edilecek yol, imtihan müddeti yapılacak işe göre ayarlanmak suretiyle, tâyin ve tespit edilmelidir.

İstanbul Hukuk Fakültesinde, tahrirî imtihanlarda talebeye verilen zaman umumiyetle üç saattir; bu müddet bir meselenin halli için kâfi geleceğinden, İdare Hukuku Kürsüsü de aynı esasa uygun olarak hareket etmektedir. Binaenaleyh, talebe üç saatlik bir vakti bulunduğunu nazara alarak, meselenin halline çalışacaktır. Bu işte en çok zaman alan veya alması icabeden safha, umumiyetle zan ve tatbik edildiğinin hilâfına, cevapların tahriri, yani kaleme alınması değil, ona tekaddüm eden düşünme ve hal suretlerini tasarlama ameliyesidir. Filhakika, ekseriya beş altı noktadan ibaret bulunan meselenin şıklarını cevaplandırmak ve esasen dört sahifeyi aşamıyacak olan imtihan kâğıdını yazmak azamî bir saat içinde tamamlanacak bir iştir. Onun için, imtihan müddetinin büyük bir kısmı ve bilfarz birbuçuk saati düşünmeğe ayrılıp, mütebaki bir saati tahrir ameliyesine, son yarım saati de yazılanı gözden geçirip, rastlanacak noksanları itmama ve hataları tashihe hasredilmelidir.

I. — Meseleyi düşünmek ve hal suretlerini tasarlıyabilmek için, herşeyden önce, ihtilâfa yol açan hâdiseyi ve sorulan noktaları iyice kavramak lâzımdır. Bunun için de, meselenin metnini ve ilgili mevzuat hükümlerini sadece bir kere okumak kâfi olmayıp, hâdise ve ihtilâf tamamen tenevvür ve kafada tecessüm edinceye kadar, müteaddit defalar dikkatlice mütalâa etmek zarurîdir.

Meselenin okunması esnasında gözönünde tutulacak hususların başlıcaları şunlardır :

1 — Meselenin metninde kullanılan her kelimenin bir kıymeti ve hal suretine tesiri vardır. Bu itibarla her kelime teker teker üzerinde durularak okunmalı ve her birinin hukukî mânası ve şümulü tâyin edilmelidir. Bilhassa teknik tâbirlere dikkat olunmalı ve bunlar hukuk terminolojisine göre mânalandırılmalıdır. Bu arada, daktilo veya teksir makinaları dolayısiyle bir hata vukubulmuş olması ihtimaline karşı müteyakkız davranılmalıdır.

2 — Mesele ile ilgili olarak verilen mevzuat ahkâmı da, aynı şekilde titizlikle okunmakla beraber, her maddenin, hal suretlerinde şu veya bu yolda müessir bir hükmü ihtiva ettiği esas olarak kabul edilmelidir.

Diğer bir ifade ile, meseleye ilâve edilen mevzuat metinlerinden hiç biri sebepsiz ve yersiz olarak verilmiş sayılmamalıdır. Ancak, meselenin sadece sual kâğıdına dercedilen mevzuat hükümleriyle halledilebileceği zannedilmemelidir. Çünkü bu metinler daha ziyade talebenin bilmediği veya bilemiyeceği tahmin olunan hususî ve istisnaî hükümlerdir. Bu mahiyette olmıyan ve binnetice talebenin bilmesi lâzımgelen ve esasen bildiği farz ve kabul edilen mevzuatın umumî hükümleri ile Hukukun umumî prensiplerinden istiane edilmedikçe meselenin halline bittabi imkân yoktur.

Mevzuat metinlerinde istimal edilen ibare ve terimlere de hassaten dikkat etmek ve bunları tahlil ve kontrole tâbi tutmak lâzımdır. Zira gerek kanun vazı ve gerek tanzim salâhiyetini haiz olan makamlar sevkettikleri hükümlerde her zaman hukuk terminolojisine uygun ve muvazi tâbir ve ıstılâhlar kullanmıyabilirler. Bu itibarla, resmî metinlerin hakikî mâna ve medlûllerini istihraç edebilmek için, bazan böyle munzam bir araştırma yapmak iktiza eder.

3 — Görüleceği üzere, mesele metninde biri hâdiseyi izah eden diğeri de sualleri formüle eden iki ayrı kısım vardır. Bu iki kısmın muhteva ve mahiyetleri farklı olduğundan, her biri başka başka nazarla okunup ayrı ayrı kıymetlendirilmelidir.

a) Şöyle ki, metnin hâdise kısmında ifade edilen maddî vakıalarla tarafların iddia ve müdafaalarının hakikate uygun bulunduğu kabul edilmelidir. Çünkü bu unsurlar meselenin mutalarını teşkil ederler ve bunların hakikîliği reddolunursa, meselenin hal suretlerini sâbit bir esasa istinad ettirmek imkânı kalmaz; daha doğrusu, bizatihi meseleyi vaz'etmek kabil olmaz. Bu itibarla, meselenin "donné" lerini aynen ve olduğu gibi telâkki ve incelemelerle araştırmalarda hareket noktası ittihaz etmek lâzımdır. Ancak bu demek değildir ki, tarafların iddia ve müdafaaları da behemehal hukukan doğru ve yerindedir ve tevessül edilmek istenen yol muhakkak isabetlidir. Hayır! Maddî vakıa şeklinde takdim edilen mûtalar dışındaki unsurlar fiilen ve hakikaten mevcut olmakla beraber, hukukan hatalı ve yersiz olabilir. İşte hâdise kısmını mütalâa ederken, bazan elemanlar arasında bu tefriki yapmak zarurîdir.

b) Metnin sualler kısmına gelince; burada meselenin halli için ne gibi noktaların aydınlatılması veya tâli problemlerin çözülmesi icabettiği ifade olunur. Bu kısımda daha ziyade teknik kelimeler kullanılacağı için, bilhassa dikkatli davranmak lâzımdır. Sualler bazan şaşırtıcı şekilde, çok defa müsbet ve menfi ihtimalleri veya yalnız birini derpiş eder-

cesine sorulur. Onun için, suallerin tevcihi tarzına fazla bağlanmadan, hakikî problemin neden ibaret olduğunu, hâdise ve ihtilâfın hey'eti umumîyesinden edinilen intibaın yardımiyle, tâyin ve tesbit etmek zarurîdir. Şu halde, sualler kısmının okunması, daha çok cehd ve gayret sarfını icabettirmektedir.

Bununla beraber, meselenin hâdise kısmı ile sualler kısmı, aslâ yekdiğerinden müstakil olarak ele alınıp mânalandırılmamalı, daima bir kül halinde gözönünde tutulmalıdır.

4 — Meseleye mevzu olan hâdise veya ihtilâf, gazete havadisi kabilinden alâkasızlıkla değil, bütün zihnî melekeler metin üzerinde teksif edilerek tecessüsle mütalâa olunmalıdır. Metnin okunması sırasında, kafalar henüz zinde ve hafızalar taze olduğundan, zihinlerde belirecek bir hal sureti veya hatıra gelecek bir hukuk kaidesi, kanun maddesi ve tarih derhal sual varakasına veya imtihan kâğıdının bir kenarına not edilmelidir. Zira bu gibi ilhamlar, daha ziyade meselenin ilk kıraati esnasında, fikrî yorgunluklar başlamadan vâki olur ve bilâhare düşünerek bulunmayabilir. Ancak böyle bir veya bir kaç buluş üzerine, meselenin halledilebileceğine kani olarak, hemen kaleme sarılıp cevaplar yazılmağa başlanmamalıdır. Gerçekten birdenbire akla gelen düşünce ve unsurlar her zaman isabetli olmıyacağı gibi, behemehal kısmî ve mevzii kalmağa mahkûmdur. Halbuki bir mesele, ancak hey'eti umumiyesiyle kavrandıktan sonra salim ve kat'î bir hal suretine bağlanabilir. Binaenaleyh, meselenin bütünü üzerinde bir fikir ve kanaate varılmadıkça, tâli noktalar ve problemler hakkında hatıra gelecek hal tarzlarına güvenerek, suallerin cevaplandırılmasına geçilmemelidir.

II — Topyekûn mesele hakkında umumî bir hal suretine ulaşabilmek için de, bunun üzerinde uzun uzun teemmül etmek lâzımdır. Metnin okunması akabinde böyle bir neticeye vâsıl olunsa bile, varılan hal suretinin kontrol edilmesi bakımından, meselenin hey'eti umumiyesi ve ayrı ayrı şıkları üzerinde bir müddet yine düşünmek zarurîdir. Filhakika meselenin hallinde en mühim merhale, bu teemmül safhasıdır.

1 — Metnin okunması bitip, yapılan tahlil ve mukayeselerle hâdise ve ihtilâf iyice kavrandıktan sonra, meselenin alâkalı bulunduğu veya temas ettiği dersin mevzu ve bahislerile etüdler, makaleler, içtihad notları ve kararlar araştırılmalı ve zihinden geçirilmelidir. Bütün bunlar zihinde hep birden ve karışık olarak tezahür ettiğinden, mezkûr eleman ve prensipleri hal suretlerine müessiriyet derecelerine göre sıraya koy-

mak ve hatırda tutmak icabeder. Böylece, meseleyi tetkik ve münakaşa edebilmek için lüzumlu olan tekmil malzeme hazırlanmış olur.

2 — Bilâhare meselenin kül olarak bağlanacağı hal suretini araştırıp kararlaştırmak lâzımdır. Filhakika her meselenin, müteaddit şıkları bulunmasına rağmen, aslında bir veya iki esasa ircaı, yani nirengi noktalarının tâyin ve tesbiti mümkündür. Bu kilit taşları, bazan meselenin şıklarından bir veya ikisine tekabül etmekle beraber, muhakkak hepsine hâkim olur ve fakat hiç birini müstakil ve mücerret şekilde kaplayamayabilir. Onun için, evvelemirde meselenin ruhunu ve sıklet merkezini teşkil eden bu mihver problemi ortaya çıkarmak ve bir hukuk müessesesine veya prensibine raptetmek lâzımdır. Meselenin tâli noktaları ve şıkları, doğrudan doğruya veya dolayısiyle, bu esas problemle ilgili olduğundan, umumî hal sureti bulunduktan sonra bunlar kendiliğinden aydınlanır ve kolayca cevaplandırılabilir.

Bu itibarla, meselenin sualler kısmındaki şıklarını münferiden ve müstakillen düşünmek ve karşılamak doğru değildir. Filhakika bunlar birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunduğundan, ayrı ayrı tasarlanacak hal suretleri mutezad olabilir. Bir meselenin hallinde en tehlikeli ve zararlı netice ise, yekdiğerini nakzeden mütalâalar serdedilmesidir. Böyle bir vaziyeti önlemek için cevapları, icabederse, suallerin sırasını takip etmeden vermek veya bir "giriş" kısmında mes'elenin esasını vaz ve hallettikten sonra şıkları karşılamak daha doğru ve münasiptir.

3 — Meselenin mevzuunu teşkil eden hâdisenin unsurları kat'iyetle malûm, sualler de muayyen ve mahdut noktalara münhasır ise; cevapların bu çerçeve dahilinde kalınarak verilmesi tabiî ve zarurîdir. Ancak durum her zaman böyle olmıyabilir ve meselâ bir hâdise hakkında istişarî mütalâa talep edilmesi halinde, tasviye ve takip edilmesi mümkün bir çok yollar bulunabileceğinden, muhtelif ihtimalleri derpiş ve tetkik etmek lâzım gelir. Esasen hukukî bir meselenin hallinde muvaffakiyet âmillerinden biri de, bir çok ihtimaller düşünebilmek ve bunlar arasında hâdise ve ihtilâfa en uygun olanı veya olanlarını seçip ayırmaktır. Onun için, meselenin hâdise kısmında yer alan tarafların iddia ve müdafaaları ve sualler kısmındaki ifade tarzı ile mukayyet kalmıyarak daha başka vaziyetler ve yollar bulunabileceği hatıra getirilmeli ve bunlar mucip sebebleri gösterilmek suretiyle red veya kabul edilmelidir. Mamafih, çeşitli ihtimaller derpişi hususunda fazla hayale dalmamalı ve sadece hâdise ile yakından ilgili olabilecek vaziyetlere yer verilmelidir. Aksi takdirde, her türlü realiteden uzak, tamamen mevhum ve muhayyel du-

rumlar ve yollar tasavvur edilmiş olur ki, menfi tesir ve neticeler tevlid eder. Şu halde, hakikate uygun ve makul ihtimaller derpişi mümkün olan hâdise ve ihtilâflarda, bunları da tetkik ve münakaşa etmek lâzımdır.

4 — Hâdisenin mihver problemi veya — muhtelif ihtimallere göre — problemleri vazedilip, esas hal sureti tasarlandıktan sonra, bunun ışığı altında meselenin şıkları üzerinde de ayrı ayrı düşünmek ve cevaplarını zihnen hazırlamak icabeder. Bu ameliye icra edilirken, meselenin mevzuat metinleri kısmından ve yukarıda (1) numaralı bentte zikredilen müktesebattan istifade ve istiane olunması tabiî ve zarurîdir.

Meselenin tâli noktalarına birer hal tarzı tasavvur edilmekle, artık düşünme safhasının bitip kaleme alma işine başlanabileceği sanılır. Halbuki, suallerin cevapları umumî hal suretiyle birlikte diğer unsurlardan istihraç edildiğine nazaran, bir kere de bu neticelerden hareketle esas problemin isabetle vaz ve halledilmiş olup olmadığını kontrol etmek muvafıktır. Bunun için de, mesele, evvelce "déduction" tarikiyle yapılan muhakemenin ve tahlilin aksine, "induction" yoluyla yeniden düşünülüp inşa edilmelidir. İşte bu sentez ameliyesi sırasında aksayan veya açık kalan bir cihet müşahede olunursa, varılan hal suretinin isabetinden şüphe edilmelidir. Böylece hangi noktada ve nasıl hataya düşülmüş olduğu tebeyyün eder, ve binnetice tashihi mümkün olur .

Tasarlanan cevaplar, bu şekilde kontrol edilmedikçe, kaleme alınmamalı ve herhalde kendi aralarında ahenkleştirilmeli ve prensibe uygunlukları sağlanmalıdır.

Bütün bu izahattan sonra, imtihan müddetinin büyük bir kısmının niçin düşünme ve tasarlamaya tahsisi icabettiği kolayca takdir olunur.

III. — Gerçekten imtihan kâğıdının yazılması, zannedildiği kadar güç ve çok vakit alan bir ameliye değildir. Çünkü mesele dikkatlice okunup iyice tahlil ve münakaşa edilerek hal suretleri bulununca ,bunları kaleme almak, fazla enerji ve zaman sarfını istilzam etmez.

Bununla beraber cevaplar yazılırken nazara alınacak bazı hususlar vardır.

1 — İmtihan kâğıdı mahdut ve muayyen olduğundan, herşeyden önce, "giriş" ile suallerin ehemmiyet ve şümulüne nazaran, bunlara tahsis edilecek yerleri ayarlamak ve tesbit etmek lâzımdır. Bu suretle, hem cevaplar arasında aşırı bir nisbetsizliğe meydan verilmemiş olur, hem de tekmil sualleri karşılayacak yer ayrılmış bulunur. Şu da var ki,

İptidadan mekân içinde yapılacak bu taksim ve tevzi keyfiyeti, zamanın kullanılması bakımından da bir ayarlama sağlar. Aksi takdirde, ya kâğıt, yahut vakit bittiği halde, henüz cevaplandırılmamış sualler kalabilir.

2 — Her sualin cevabı, kaideten, zamanında ve yerinde verilmekle beraber tekerrürden sakınmak için, icabında, şıklar arasında atıflar yapılmalıdır. Bunu sağlamak maksadı ile, tali problemleri ait olduğu sual içinde tamamen halletmek ve diğer noktalar ele alınırken bir atıfla iktifa etmek muvafık olur. Şayet, mukaddem bir sualin cevaplandırılması, muahhar bir noktanın aydınlanmasına mutevakkıf ise; önce bunu münakaşa ve tesbit etmek lâzımdır. Nitekim yukarıda suallerin numara sırasını takip etmek mecburiyeti bulunmadığını kaydettik. Böylece cevaplarda bir ahenk ve muavezene temin edilmiş olur.

3 — Mesele, esas itibariyle, bir metin suali olmadığından, imtihan evrakına ders veya kitap malûmatının aynen nakli matlup olmayıp, bunların hal suretlerinin araştırılmasında ve esbabı mucibenin tahririnde istimali mümkün ve lâzımdır. Bu itibarla, müşahhas hâdise ile alâkalı olmayan veya alâkası tesis edilmeyen umumî bilgilerin cevap yerine yazılması hiç bir şey ifade etmez. Verilecek cevaplar, doğrudan doğruya meselenin esasına veya şıklarına temas etmeli ve mücerret, umumî ve afaki beyanlardan içtinap edilmelidir.

4 — İleri sürülecek her fikir veya teklif, kabul olunacak her hal sureti behemehal bir mucip sebebe istinat ettirilmelidir. Zira esbabı mucibesiz serdedilecek bir mütalâa, hukukî kıymetten mahrum, mücerret bir beyandan ibaret kalır. Binaenaleyh verilen cevap, netice ve hüküm itibariyle doğru da olsa, namzedin hukukî formasyonunu belirtmiyeceğinden, hiç nazara alınmaz. Filhakika talebenin düşünme ve tasarlama kabiliyeti asıl mucip sebeplerde tebarüz edeceğine ve imtihanda mühim olan cihet, varılan netice değil, takip edilen yol ve muhakeme tarzı olduğuna göre, argümansız cevaplar bir değer taşımaz.

5 — Meselenin sualler kısmı mevzuun hey'eti umumiyesi için bir plân teşkil etmekle beraber, her şık başka bir probleme taallûk ettiğinden, mümkün oldukça, bunların da kendi içinde tali bir plâna ve taksimata tâbi tutularak cevaplandırılması tavsiyeye şayandır. Filhakika bu suretle, hem fikirlerde daha fazla vüzuh, hem de imtihan kâğıdında mükemmel bir takdim şekli sağlanmış olur. Hususiyle muhtelif ihtimallerin mevzuubahis olduğu bir meselede, her noktanın bunlara göre ayrı ayrı karşılanması bir zarurettir.

6 — Bir sualin veya şıkkın cevabı verilirken, herşeyden önce kabul edilen hal sureti gösterilmek ve bilâhare bunu ispat zımnında evvelâ o noktaya veya probleme kabili tatbik olan kanun hükmünü, hukuk kaidesini veya prensibini ifade etmek; sonra hâdise veya ihtilâfın bu hususla alâkalı kısmını veya cephesini belirtip mezkûr esaslarla karşılaştırmak ve nihayet bu mukayese ve münakaşadan çıkacak neticeyi tespit etmek lâzımdır. Böylece hem sağlam bir muhakeme yürütülmüş olur, hem de hal suretleri mantıkî silsile dahilinde arz ve izah edilmiş bulunur.

7 — Cevaplar, teknik bir lisanla gayet vazıh ve kısa yazılmalıdır.

a) Hukuk ilminde dilin çok ehemmiyetli bir rolü vardır. Zira hukukta kullanılan kelimeler, umumî yazı ve konuşma dilindekilere bazan benzemekle beraber, hususî mâna ve medlûllere sahiptirler. Bu sebeple her söz ve terim yerli yerinde kullanılmalı ve hukuk terminolojisine riayet edilmelidir.

b) Diğer taraftan, fikir ve mütalâalar açık ve sade olarak ifade olunmalı, ipham ve iğlâktan kaçınılmalıdır. Bunun için de, mümkün mertebe kısa ve tam cümleler yapılmalıdır.

c) Nihayet teferruat ve tafsilâta girmeden, maksat kısaca izah edilmelidir. Sahife doldurmak gayretiyle fazla malûmat yazmak, hiç bir fayda sağlamıyacağı gibi, çok defa hatalı yollara sevk ve yanlış intibalar tevlit eder. Şu halde, esbabı mucibe için lüzumlu bilgi ve unsurlardan gayri hiç bir şey ilâve olunmamalıdır.

d) İmtihan evrakının temiz ve düzgün yazılı olmasının lüzum ve faydasını izaha hacet yoktur.

IV. — İmtihan kâğıdının yazılması tamamlanınca, bunu hemen tevdi edip, salondan çıkmak doğru değildir. Çünkü tahrir esnasında unutulan noktalar bulunabileceği gibi; imlâ, cümle ve hattâ hüküm hataları da yapılmış olabilir. İşte, imtihan müddetinden arta kalan zaman zarfında, yazılanları en az bir defa gözden geçirip, bu eksikleri ilâve ve yanlışları tashih etmek lâzımdır.

Ancak, bu nihaî ameliye sırasında, evvelce tespit edilen esaslardan, şu veya bu mülâhaza ile, tamamen ayrılarak, cevapları yeni baştan kaleme alırcasına, çıkıntı ve çizintilere tevessül edilmemelidir. Zira bu vaziyette, hem kabul edilen hal suretleri vahdet ve insicamını kaybeder ve

daha hatalı bir netice hâsıl olabilir, hem de imtihan evrakı kirlenir ve okunmaz bir hal alır.

Bu itibarla talebe, sadece basit imlâ yanlışlıkları ile cümle düşüklüklerini düzeltmekle ve ehemmiyetli noksan ve boşlukları doldurmakla iktifa etmelidir.